

Н. Н. Пойда-Носик

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ЗАГРОЗИ ФІНАНСОВІЙ БЕЗПЕЦІ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ В УКРАЇНІ

Досліджено тенденції розвитку та особливості функціонування великих і малих акціонерних товариств в Україні, здійснено порівняльну оцінку ефективності їхньої діяльності на основі вартісних і відносних показників, оцінено результати діяльності корпоративних підприємств у регіональному та галузевому розрізі. Розглянуто основні групи ризиків і загроз фінансовій безпеці акціонерних товариств в Україні та напрями їх нейтралізації.

Development tendencies and operation features of large and small joint stock companies in Ukraine are characterized; comparative assessment of their performance using cost and relative ratios is conducted. Performance of corporate enterprises in regional and sectoral aspects is estimated. Main risk groups and threats to the financial security of joint stock companies in Ukraine and ways to neutralize them are considered.

Ключові слова: фінансова безпека, акціонерні товариства, загрози і ризики фінансовій безпеці.

Сучасний період розвитку економіки України характеризується значними змінами умов господарювання акціонерних товариств (АТ). Ця організаційно-правова форма в економіці багатьох високорозвинутих країн вважається найефективнішою для організації бізнесу, що дає змогу значно розширювати фінансові можливості підприємництва. Акціонерні товариства не є переважною формою організації підприємницької діяльності ні в західних країнах, ні в США, ні в Росії, ні в Україні, поступаючись індивідуальним приватним підприємцям та товариствам з обмеженою відповідальністю, проте, як наголошує І. І. Галієв [1, с. 13], ці підприємства посідають провідне місце серед організаційно-правових форм за обсягом мобілізованих та інвестованих фінансових ресурсів, а розмір сукупного обсягу продажів перевищує 80 %. Однак саме акціонерні товариства у зв'язку зі специфікою своєї організаційно-правової форми сьогодні найбільше потерпають від рейдерства, корпоративних конфліктів та різноманітних загроз їхній фінансовій стабільності.

Дослідженню особливостей функціонування та специфічних ознак АТ у тому чи іншому ракурсі присвячені праці О. Г. Білоруса, П. І. Гайдуцького, С. В. Глібка, О. В. Жадана, І. В. Спасибо-Фатєєвої, І. В. Зятковського [2–7] та ін. Доцільно виокремити дослідження І. І. Галієва, А. Б. Педька, Л. Є. Довгань [1; 8; 9]. Проте більшість праць присвячена проблемам корпоративного управління. Ґрунтовно проаналізовано особливості діяльності акціонерних товариств у контексті економічної безпеки вітчизняними науковцями В. І. Франчуком та І. П. Шульгою [10; 11]. При цьому слід зауважити, що фінансовій безпеці як самостійному об'єкту дослідження стосовно акціонерних товариств не приділяється достатня увага у вітчизняних і зарубіжних наукових працях.

© Пойда-Носик Н. Н., 2013

У зв'язку з цим метою статті є висвітлення особливостей функціонування акціонерних товариств у сучасних умовах розвитку економіки України та виявлення загроз їхній фінансовій безпеці. Теоретичні основи сутності фінансової безпеки АТ досліджено автором раніше [12–14], тому тут увагу зосереджено на окремих факторах, які формують загрози зовнішнього середовища, зокрема на аналізі ефективності діяльності АТ у галузевому й регіональному аспектах.

Зовнішні загрози фінансовій безпеці АТ переважно пов'язані з недосконалістю нормативно-правового забезпечення їхньої діяльності. Прийняття Закону України “Про акціонерні товариства” [15] мало на меті зменшити кількість загроз та корпоративних конфліктів в акціонерних товариствах шляхом урегулювання питань порядку проведення загальних зборів, повноважень наглядової ради та інших аспектів корпоративного управління. Проте при розробленні положень цього документа недостатньо чітко були враховані стартові умови, в яких перебували акціонерні товариства. Як наслідок, за даними Державної служби статистики України, кількість акціонерних товариств в Україні постійно зменшується (табл. 1, рис. 1). Особливо темпи такого зменшення прискорилися після прийняття вказаного закону, перевищивши темпи приросту кількості суб'єктів ЄДРПОУ (рис. 2).

Таблиця 1. Динаміка кількості акціонерних товариств в Україні

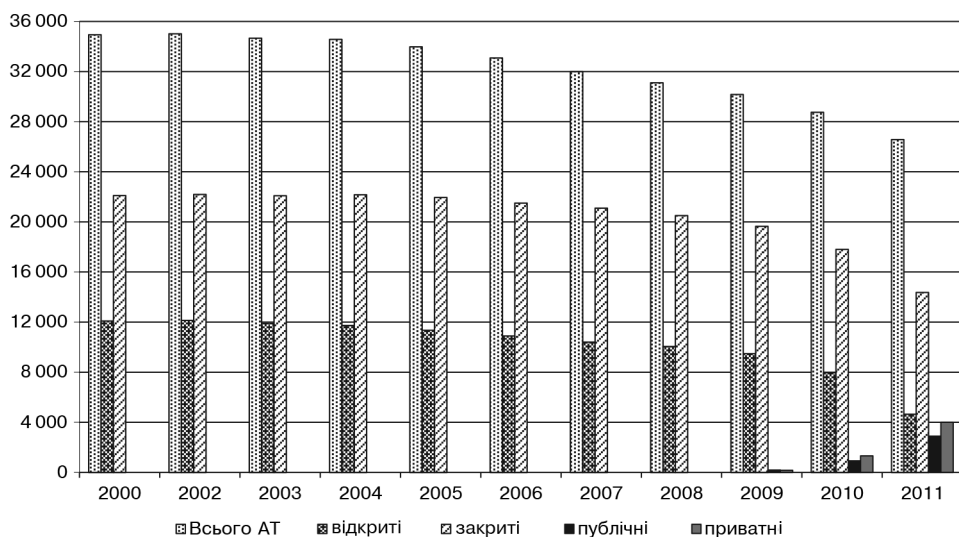
Вид АТ	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Відкриті	12 137	11 906	11 730	11 345	10 895	10 406	10 058	9 480	7 962	4 649
Закриті	22 194	22 089	22 167	21 948	21 503	21 098	20 502	19 649	17 804	14 366
Публічні	—	—	—	—	—	—	—	194	926	2 894
Приватні	—	—	—	—	—	—	—	172	1 326	4 000
Всього	35 016	34 662	34 571	33 976	33 084	31 993	31 100	30 169	28 748	26 568

Джерело: складено на основі даних Державної служби статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua>).

З наведених даних зрозуміло, що головною причиною зменшення кількості акціонерних підприємств в Україні є підвищення вимог до їх діяльності. Багато акціонерних товариств, неспроможних відповідати вимогам нового закону, змінили організаційно-правову форму на інші види господарських товариств (ТОВ чи ТзДВ). Найпершими привели свою діяльність у відповідність до норм закону організації фінансового сектору економіки, зокрема банківські установи.

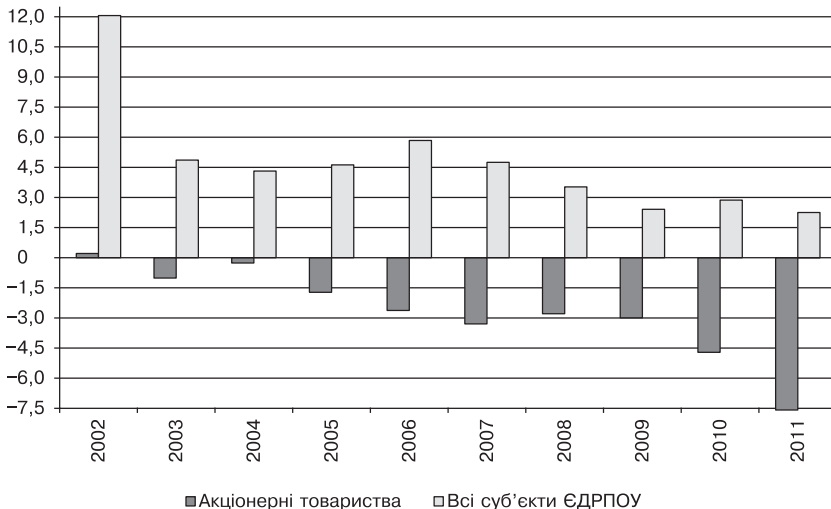
Дані щодо кількості акціонерних товариств, наведені в табл. 1 та на рис. 1 і 2, розраховано на підставі інформації з ЄДРПОУ за всіма зареєстрованими акціонерними товариствами в Україні. Насправді економічно активних акціонерних товариств у 2011 р. в Україні нараховувалося 11 495, з них 10 551 — фактично звітували за фінансовою звітністю в органи державної статистики¹.

¹ За даними Департаменту структурної статистики та статистики фінансів підприємств Державної служби статистики України.

Джерело: побудовано на основі даних Державної служби статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua>)

Рис. 1. Динаміка кількості акціонерних товариств в Україні, од.

Джерело: побудовано на основі даних Державної служби статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua>)

Рис. 2. Темпи приросту кількості акціонерних товариств порівняно з темпами приросту суб'єктів ЄДРПОУ в Україні, % до попереднього періоду

Причому згідно із Законом України “Про акціонерні товариства”, який змінив класифікацію акціонерних товариств на приватні та публічні й встановив кількісне обмеження числа акціонерів приватного товариства (не більше 100 осіб), публічні акціонерні товариства мають подавати та оприлюднювати всі форми фінансової звітності. Проте в Україні багато підприємств, потрапивши під визначення суб’єкта малого підприємництва, залишаються акціонерними товариствами (табл. 2). Для таких товариств розкриття інформації у фінансових звітах, що задовольняло б вимоги користувачів, є значною проблемою. Інформація про кількість АТ за видами економічної діяльності відповідно до Класифікації видів економічної діяльності ДК 009:2005 та в розрізі двох груп — великі й середні підприємства та акціонерні товариства — суб’єкти малого підприємництва — наведена в табл. 2 і 3.

Отже, кількість акціонерних товариств в Україні зменшується, причому така тенденція спостерігається у всіх видах економічної діяльності — у групі як великих, так і малих економічно активних АТ. Останні, як видно з табл. 2 і 3, кількісно переважають групу великих акціонерних товариств. Для детальнішої оцінки діяльності акціонерних товариств у розрізі груп вибрано основні фінансові показники (табл. 4).

Частка великих АТ у загальній кількості економічно активних акціонерних підприємств, хоч і зросла помітно (з 40,6 % у 2009 р. до 42 % у 2011 р.), проте залишається доволі малою. Водночас частка малих АТ зменшилася за період 2009—2011 рр. з 59,4 до 58 %. Проте на підставі динаміки вартісних показників (чистого доходу, чистого прибутку, активів та власного капіталу) можна зробити висновок про підвищення рівня ефективності функціонування саме великих акціонерних товариств, оскільки спостерігається позитивна динаміка збільшення зазначених показників. Для акціонерних товариств — суб’єктів малого підприємництва характерна протилежна тенденція. З 2009 р. по 2011 р. ці показники зменшилися, за винятком чистого прибутку, який у 2010 р. зріс у 2,5 раза, а потім у 2011 р. зменшився на 57 %, забезпечивши приріст порівняно з 2009 р. на 49,7 %.

Найчіткіший висновок про ефективність діяльності як великих, так і малих акціонерних товариств можна зробити на підставі відносних показників: оборотності активів, рентабельності активів, рентабельності власного капіталу та показника чистої маржі. Перші три індикатори не потребують детального пояснення, оскільки порядок їх розрахунку та економічний зміст достатньо широко висвітлені в літературі по фінансовому аналізу. Потребує уточнення зміст показника чистої маржі. Останній вказує на те, скільки відсотків чистого доходу від реалізації залишається у розпорядженні АТ після покриття всіх витрат і здійснення обов’язкових платежів. У акціонерних товариств — суб’єктів малого підприємництва цей показник значно вищий (табл. 4). Проте у 2011 р. його значення різко зменшилося порівняно з попереднім періодом

Таблиця 2. Динаміка кількості акціонерних товариств, які належать до категорії суб'єктів малого підприємництва, за секціями КВЕД-2005 в Україні

Секція КВЕД	Назва секції КВЕД	Кількість АТ, од.			Структура, %		
		2009	2010	2011	2009	2010	2011
A	Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	543	457	363	6,13	6,20	5,95
B	Рибальство, рибництво	26	26	27	0,29	0,35	0,44
C	Добувна промисловість	52	57	51	0,59	0,77	0,84
D	Переробна промисловість, у т. ч.:	1378	1182	936	15,55	16,04	15,34
DA	Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	234	193	146	2,64	2,62	2,39
DB	Текстильне виробництво; виробництво одягу, хутра та виробів з хутра	86	84	52	0,97	1,14	0,85
DC	Виробництво шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	10	12	10	0,11	0,16	0,16
DD	Оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів	79	71	55	0,89	0,96	0,90
DE	Целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність	98	88	70	1,11	1,19	1,15
DF	Виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення та ядерних матеріалів	7	5	5	0,08	0,07	0,08
DG	Хімічне виробництво	47	45	35	0,53	0,61	0,57
DH	Виробництво гумових та пластмасових виробів	37	32	28	0,42	0,43	0,46
DI	Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	136	118	107	1,53	1,60	1,75
DJ	Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	146	119	95	1,65	1,61	1,56
DK	Виробництво машин та устаткування	270	220	189	3,05	2,99	3,10
DL	Виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування	117	104	80	1,32	1,41	1,31
DM	Виробництво транспортних засобів та устаткування	38	25	17	0,43	0,34	0,28
DN	Інші галузі промисловості	73	66	47	0,82	0,90	0,77
E	Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	39	40	33	0,44	0,54	0,54
F	Будівництво	820	740	640	9,25	10,04	10,49
G	Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	1699	1344	1043	19,17	18,24	17,10
H	Діяльність готелів та ресторанів	128	110	89	1,44	1,49	1,46
I	Діяльність транспорту та зв'язку	681	597	476	7,69	8,10	7,80
J	Фінансова діяльність	278	217	180	3,14	2,94	2,95
K	Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	3045	2456	2135	34,36	33,32	35,0
M	Освіта	25	13	13	0,28	0,18	0,21
N	Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	26	30	25	0,29	0,41	0,41
O	Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	121	101	89	1,37	1,37	1,46
	Всього	8861	7370	6100	100	100	100

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua>).

Таблиця 3. Динаміка кількості великих і середніх акціонерних товариств за секціями КВЕД-2005 в Україні

Секція КВЕД	Назва секції КВЕД	Кількість АТ, од.			Структура, %		
		2009	2010	2011	2009	2010	2011
A	Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	428	363	273	7,06	6,89	6,16
B	Рибальство, рибництво	35	30	23	0,58	0,57	0,52
C	Добувна промисловість	171	164	152	2,82	3,11	3,43
D	Переробна промисловість, у т. ч.:	2122	1875	1608	35,02	35,61	36,27
DA	Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	565	488	410	9,32	9,27	9,25
DB	Текстильне виробництво; виробництво одягу, хутра та виробів з хутра	124	102	90	2,05	1,94	2,03
DC	Виробництво шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	13	14	10	0,21	0,27	0,23
DD	Оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів	30	26	19	0,50	0,49	0,43
DE	Целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність	94	85	79	1,55	1,61	1,78
DF	Виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення та ядерних матеріалів	21	17	15	0,35	0,32	0,34
DG	Хімічне виробництво	96	89	84	1,58	1,69	1,89
DH	Виробництво гумових та пластмасових виробів	48	38	32	0,79	0,72	0,72
DI	Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	236	204	169	3,90	3,87	3,81
DJ	Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	231	205	175	3,81	3,89	3,95
DK	Виробництво машин та устаткування	325	284	252	5,36	5,39	5,68
DL	Виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування	162	152	129	2,67	2,89	2,91
DM	Виробництво транспортних засобів та устаткування	100	97	92	1,65	1,84	2,07
DN	Інші галузі промисловості	77	74	52	1,27	1,41	1,17
E	Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	114	121	116	1,88	2,30	2,62
F	Будівництво	561	445	329	9,26	8,45	7,42
G	Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	546	454	353	9,01	8,62	7,96
H	Діяльність готелів та ресторанів	89	72	64	1,47	1,37	1,44
I	Діяльність транспорту та зв'язку	512	421	353	8,45	8,0	7,96
J	Фінансова діяльність	539	501	470	8,90	9,52	10,60
K	Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	827	722	622	13,65	13,71	14,03
M	Освіта	15	10	9	0,25	0,19	0,20
N	Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	47	42	33	0,78	0,80	0,74
O	Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	53	45	29	0,87	0,85	0,65
	Всього	6059	5265	4434	100	100	100

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua>).

Таблиця 4. Оцінка діяльності великих і малих акціонерних товариств в Україні за період 2009—2011 рр.

Показник	Великі АТ			Малі АТ		
	2009	2010	2011	2009	2010	2011
Кількість АТ, од.	6059	5265	4434	8861	7370	6100
Частка від загальної кількості, %	40,6	41,7	42,0	59,4	58,3	58,0
Чистий дохід від реалізації (ЧД), млрд грн	750,2	985,7	1157,7	13,1	13,9	12,8
Чистий прибуток (ЧП), млрд грн	36,1	54,3	81,7	1,69	5,94	2,53
Активи (А), млрд грн	1115,1	1223,3	1298,4	104,3	89,7	84,5
Власний капітал (ВК), млрд грн	462,5	472,0	508,1	51,5	39,4	32,6
Оборотність активів (ЧД/А), %	67,3	80,6	89,2	12,6	15,6	15,2
Рентабельність активів (ЧП/А), %	3,2	4,4	6,3	1,6	6,6	3,0
Рентабельність власного капіталу (ЧП/ВК), %	7,8	11,5	16,1	3,3	15,1	7,8
Чиста маржа (ЧП/ЧД), %	4,8	5,5	7,1	12,9	42,5	19,8

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua>).

(на 22,7 %). Причиною цього є зниження обсягу чистого прибутку малих АТ на 57 % (з 5,94 млрд грн у 2010 р. до 2,53 млрд грн у 2011 р.), внаслідок чого різко погіршилися показники рентабельності активів (з 6,6 до 3 %), власного капіталу (з 15,1 до 7,8 %) та, відповідно, чистої маржі.

Враховуючи, що найбільша кількість акціонерних товариств функціонує саме в промисловій сфері, доцільно оцінити результати корпоративного господарювання реального сектору в Україні (табл. 5).

Як бачимо, м. Київ за кількістю АТ у розрахунку на 10 тис. осіб населення переважає інші регіони більш, як у п'ять разів. Особливий статус м. Києва серед інших регіонів пояснюється тим, що більшість компаній, здійснюючи діяльність на території України, реєструють головні офіси саме в столиці. Серед областей найвищі значення вказаного показника спостерігаються в Дніпропетровській та Харківській областях. У Київській, Запорізькій областях та м. Севастополі його значення вище середнього.

Якщо проаналізувати обсяг реалізованої продукції в розрахунку на одне АТ, то за цим показником позиції вищі за середню по Україні займають Донецька, Дніпропетровська, Полтавська, Чернігівська області та м. Київ. Щодо частки реалізованої продукції (наданих послуг) акціонерних товариств у загальних обсягах реалізації, то в більшості регіонів цей показник нижчий за його середнє значення по країні. Разом із тим рівень зайнятості у корпоративному секторі, вищий за середній по Україні, спостерігається в Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Київській, Луганській, Одеській, Полтавській та Сумській областях.

Частка прибуткових АТ, вища за середньорегіональний показник, у 2011 р. припадала на АР Крим, Дніпропетровську, Донецьку, Запорізьку, Львівську, Миколаївську, Харківську, Хмельницьку, Черкаську області та м. Київ.

Таблиця 5. Кількість акціонерних товариств, обсяг реалізованої продукції, кількість зайнятих та частка прибуткових підприємств корпоративного сектору за регіонами України у 2011 р.

Регіон	Кількість АТ на 10 тис. осіб	Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг)		Середньорічна кількість найманих працівників у середньому на одному підприємстві, осіб	Частка АТ, які одержали прибуток, % загальної кількості АТ
		у середньому одним АТ, тис. грн	частка загального обсягу реалізації регіону, %		
Автономна Республіка Крим	4,88	18 800,9	0,42	147	40,8
Вінницька обл.	3,26	15 855,8	0,55	129	37,7
Волинська обл.	2,87	15 267,9	0,80	119	35,2
Дніпропетровська обл.	6,18	344 160,0	0,29	785	45,1
Донецька обл.	4,24	359 971,8	0,26	640	44,6
Житомирська обл.	4,17	14 804,4	0,47	100	28,8
Закарпатська обл.	1,90	8 031,9	0,93	126	34,3
Запорізька обл.	5,07	84 006,4	0,39	407	38,4
Івано-Франківська обл.	2,37	25 311,0	0,72	111	34,8
Київська обл.	5,86	29 338,7	0,35	298	36,3
Кіровоградська обл.	4,62	14 936,4	0,83	54	33,3
Луганська обл.	3,78	71 430,9	0,54	283	30,4
Львівська обл.	3,05	39 068,3	0,33	175	39,5
Миколаївська обл.	4,85	19 066,8	0,79	127	47,2
Одеська обл. / м. Одеса	4,07	65 683,9	0,28	256	43,3
Полтавська обл. / м. Полтава	3,64	148 586,4	0,50	275	43,7
Рівненська обл. / м. Рівне	3,38	23 418,9	0,66	99	29,1
Сумська обл. / м. Суми	3,22	38 704,0	0,89	329	37,5
Тернопільська обл. / м. Тернопіль	2,33	52 255,1	0,70	72	24,6
Харківська обл. / м. Харків	8,45	24 411,2	0,32	122	41,1
Херсонська обл. / м. Херсон	4,75	16 005,7	0,61	84	37,2
Хмельницька обл. / м. Хмельницький	2,50	12 451,2	0,79	115	40,2
Черкаська обл. / м. Черкаси	3,79	33 624,9	0,46	121	40,6
Чернівецька обл. / м. Чернівці	1,88	1 606,3	1,69	84	33,9
Чернігівська обл. / м. Чернігів	4,28	111 923,6	0,59	160	34,1
м. Київ	28,98	198 675,9	0,08	175	57,5
м. Севастополь	5,64	2 548,7	1,92	91	36,5
Середнє значення показника	5,0	103 602,2	0,64	203,1	38,0

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua>) та Державної установи “Агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України” (<http://smida.gov.ua>).

За більшою кількістю показників, проаналізованих у табл. 5, переважають регіони, які належать до найбільш промислово розвинутих (Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Полтавська, Харківська та Чернігівська області). Можна зробити висновок, що в умовах ринкової системи господарювання, а також докорінних суспільних, соціально-економічних, політичних та інших змін

у країні, рівень розвитку суб'єктів акціонерної форми господарювання значно різняться за регіонами, а також на субрегіональному рівні.

Варто наголосити, що регіональні фактори важливі для стабільної діяльності компаній. Зокрема, репутація регіону як сприятливого для ведення бізнесу збільшує можливості для розвитку бізнесу й створює передумови для зростання доходів, а відповідно позитивно впливає на рівень фінансової безпеки компанії. Наприклад, у журналі “Forbs” опубліковано рейтинг найпривабливіших міст України для ведення бізнесу, в якому перші п'ять місць посіли Донецьк, Одеса, Львів, Дніпропетровськ та Харків [16]. Рейтинг сформовано на підставі показників людського капіталу, купівельної спроможності, інвестиційного клімату, економічної стійкості, регіональної інфраструктури. Так, м. Донецьк за рейтингом — одне з небагатьох українських міст, якому вдалося зупинити скорочення населення, проте є недоліки в плані інфраструктури (наприклад, відставання порівняно з іншими містами за кількістю торговельних площ на одну особу). Недостатній також рівень відкритості для інвесторів та загальний бізнес-клімат, що робить місто залежним від кількох циклічних галузей та бізнес-груп.

Для цілей дослідження необхідно виокремити із загального переліку великі акціонерні компанії, які “в силу своїх великих розмірів і доходів можуть управляти ринками або чинити на них істотний вплив” [17]. Різнопрофільність, комплексність діяльності таких потужних компаній передбачає застосування щодо них терміна “корпорація”. У більшості прикладних робіт корпорація розглядається з позицій англосаксонського права і ототожнюється зі своєю юридичною формою — акціонерним товариством (*private corporation*). Серед основних ознак, притаманних корпорації, С. Ю. Полонський [18] називає:

1) наявність у її складі підприємств (юридичних осіб), які займаються диверсифікованими видами бізнесу. Корпорація розвиває кілька бізнес-напрямів, розподіляючи ризики між ними;

2) домінуюче становище на ринку. Сильна ринкова позиція дає змогу впливати на ринок, розвивати нові продукти та формувати ринок нових продуктів;

3) великі розміри бізнесу і, як наслідок, значна кількість працівників (понад 5 тис.). Це ускладнює структуру управління, потребує вибудовування процесів прийняття рішень і системи контролю;

4) важливу роль іміджу, оскільки будучи великою і впливовою, корпорація повинна бути привабливою для суспільства. Тому вона прагне бути соціально орієнтованою, соціально відповідальною, дотримуватися всіх правил і законів, прав споживачів, співробітників, партнерів і суспільства загалом;

5) істотне значення для корпорації корпоративної культури, певних формальних і неформальних правил поведінки співробітників, традицій, кодексу етики або конституції.

З метою оцінювання ефективності діяльності корпоративного сектору в Україні проаналізовано топ-200 потужних компаній, рейтинг яких сформовано журналом “Forbs” [19] на підставі доступних даних, зокрема консолідованої звітності холдингів, які функціонують у реальному секторі економіки. До рейтингу не внесені фінансові компанії.

У табл. 6 наведено основні показники діяльності великих компаній України за галузями. Серед топ-200 компаній України найбільша їх кількість функціонує в агропромисловому секторі економіки (34 одиниці). З металургійного сектору промисловості ввійшли тільки 14 компаній, проте за обсягом виручки, чистого прибутку та активів вони переважають аналогічні показники компаній інших галузей.

Так, найбільшою металургійною компанією, яка зайняла першу позицію в топ-200, є Метінвест — міжнародна вертикально інтегрована гірничо-металургійна компанія. До її складу входять 23 підприємства, які базуються в Україні, Європі та США. Компанія контролює кожен етап виробничого ланцюжка — від видобутку руди та вугілля, виробництва коксу, виплавки сталі до виробництва плоского, сортового й фасонного прокату, виготовлення труб великого діаметра [20].

У стовпцях 6—8 табл. 6 наведено середні значення показників виручки, чистого прибутку та активів у розрахунку на одну компанію в межах галузевої вибірки. Як бачимо, металургія посідає перше місце за рівнем усіх показників. Друге місце за обсягом виручки належить нафтогазовій промисловості, за обсягом чистого прибутку — галузі телекомунікацій (ІТ-індустрія), за обсягом активів — транспорту. Загалом середні значення по групі перевищують такі галузі, як металургійна, нафтогазова, енергетика, транспорт, телекомунікації.

У стовпцях 9—11 табл. 6 наведено результати розрахунку показників рентабельності активів (Чистий прибуток/Активи), оборотності активів (Виручка/Активи) та чистої маржі (Чистий прибуток/Виручка) за галузевою вибіркою. Як бачимо, найбільший рівень рентабельності активів зафіксований у галузі комунального господарства. Найвищу оборотність активів забезпечують оптова торгівля та виробництво алкогольних напоїв. Найприбутковішими є телекомунікації, оскільки в середньому 23 % обсягу виручки залишається на підприємствах цієї галузі після покриття всіх витрат та здійснення всіх обов'язкових платежів.

Сучасні ризики й загрози фінансовій безпеці акціонерних товариств доцільно розглядати в аспекті загальних проблем формування недержавної системи безпеки підприємництва [21, с. 10—13]. З огляду на найефективніші засоби нейтралізації ризиків і загроз, для акціонерних товариств їх можна поділити на чотири групи.

Перша група — ризики і загрози, які генеруються зовнішнім середовищем та пов'язані з рівнем економічної та фінансової безпеки держави загалом

Таблиця 6. Основні показники діяльності великих компаній в Україні за галузями у 2011 р.

Галузь	Кількість, од.	Виручка, млн грн	Чистий прибуток, млн грн	Активи, млн грн	Середнє значення показника (на 1 комп.), млн грн			Співвідношення фінансових показників			
					Виручка (стовпець 3/ стовпець 2)	Чистий прибуток (стовпець 4/ стовпець 2)	Активи (стовпець 5/ стовпець 2)	Чистий прибуток/ Активи (стовпець 7/ стовпець 8)	Виручка/ Активи (стовпець 6/ стовпець 8)	Чистий прибуток/ Виручка (стовпець 7/ стовпець 6)	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
АПК	34	112 255,1	13 697,6	101 773,3	3 301,6	402,9	2 993,3	0,13	1,10	0,12	
Нафтогазова промисловість	24	192 307,4	18 734,1	133 241,6	8 012,8	780,6	5 551,7	0,14	1,44	0,10	
Енергетика	23	124 522,5	9 013,4	145 161,4	5 414,0	391,9	6 311,4	0,06	0,86	0,07	
Машинобудування	23	65 307,3	6 776,8	50 311,1	2 839,4	294,6	2 187,4	0,13	1,30	0,10	
Роздрібна торгівля (рітейл)	16	60 932,6	1 641,7	29 426,7	3 808,3	102,6	1 839,2	0,06	2,07	0,03	
Металургія	14	223 069,6	31 975,7	222 317,5	15 933,5	2 284,0	15 879,8	0,14	1,0	0,14	
Транспорт	12	68 579,7	6 110,0	99 919,1	5 715,0	509,2	8 326,6	0,06	0,69	0,09	
Хімічна промисловість	11	28 175,6	1 474,7	14 076,9	2 561,4	134,1	1 279,7	0,10	2,0	0,05	
Оптова торгівля (дистрибуція)	9	31 698,9	805,9	6 448,7	3 522,1	89,5	716,5	0,12	4,92	0,03	
Виробництво алкоголю	5	7 764,6	396,2	2 026,5	1 552,9	79,2	405,3	0,20	3,83	0,05	
Будівництво	5	5 819,2	435,4	7 995,4	1 163,8	87,1	1 599,1	0,05	0,73	0,07	
Харчова промисловість	5	14 624,3	397,1	8 720,3	2 924,9	79,4	1 744,1	0,05	1,68	0,03	
Телекомунікації (ІТ)	3	22 528,9	5 161,0	19 796,9	7 509,6	1 720,3	6 599,0	0,26	1,14	0,23	
Комунальне господарство	3	3 460,1	421,3	1 318,6	1 153,4	140,4	439,5	0,32	2,62	0,12	
Легка промисловість	3	2 629,9	189,8	1 223,1	876,6	63,3	407,7	0,16	2,15	0,07	
Фармацевтика	3	2 687,7	348,3	2 654,0	895,9	116,1	884,7	0,13	1,01	0,13	
Вугільна промисловість	2	2 115,9	411,0	2 077,5	1 058,0	205,5	1 038,8	0,20	1,02	0,19	
Деревообробна промисловість	2	3 516,3	219,4	3574,4	1 758,2	109,7	1 787,2	0,06	0,98	0,06	
Косметика	1	1 241,2	96,2	383,2	1 241,2	96,2	383,2	0,25	3,24	0,08	

Закінчення табл. 6

Галузь	Кількість, од.	Виручка, млн грн	Чистий прибуток, млн грн	Активи, млн грн	Середнє значення показника (на 1 комп.), млн грн			Співвідношення фінансових показників		
					Виручка 3/ (стовпець 2)	Чистий прибуток 4/ (стовпець 2)	Активи 5/ (стовпець 2)	Чистий прибуток/Активи (стовпець 7/ стовпець 8)	Виручка/Активи (стовпець 6/ стовпець 8)	Чистий прибуток/Виручка (стовпець 7/ стовпець 6)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Послуги	1	3 689,0	26,4	4 370,1	3 689,0	26,4	4370,1	0,01	0,84	0,01
Виробництво ємностей зі скла	1	707,4	104,9	611,0	707,4	104,9	611,0	0,17	1,16	0,15
Всього	200	977 633,2	98 436,9	857427,3	4 888,2	492,2	4287,1	0,11	1,14	0,10

Джерело: розраховано за даними журналу "GoTbs", Департаменту структурної статистики та статистики підприємств Державної служби статистики України.

(рівень доходів населення, рівень розвитку науково-технічного потенціалу, інформатизації, технологічної озброєності, рівень ефективності використання географічних, кліматичних та інших особливостей, залежність від глобальних впливів, стабільність фінансової ситуації в країні, рівень зовнішньої та внутрішньої заборгованості, ефективність політики держави щодо забезпечення якості життя громадян тощо).

Нейтралізація негативних проявів цієї групи чинників на діяльність АТ можлива лише на загальнодержавному рівні шляхом удосконалення економічної політики, ефективності державного управління, посилення дієвості громадянського впливу на суспільний розвиток.

Друга група — ризики й загрози на рівні впливів у відносинах між підприємством і державою. Проблемні питання в цій сфері найчастіше стосуються: регулювання ринку (пов'язані з посиленням конкурентної боротьби за залучення необхідних для виробництва сировинних ресурсів, збутом готової продукції, конкуренцією із зарубіжними суб'єктами ринкових відносин тощо); особливостей оподаткування (запровадження численних і різноманітних методик встановлення ставок оподаткування та порядку розрахунків); стимулювання інноваційних процесів (висока енергозатратність виробництва, зумовлена пасивністю держави у залученні до вітчизняного виробництва передових енергозберігаючих технологій). Значною проблемою у відносинах між підприємством і державою залишаються корупція, зловживання та протиправні дії, пов'язані з намаганням правопорушників скористатися з недосконалості правової бази у сфері інвестиційної діяльності, приватизаційних процесів, порушення майнових прав юридичних і фізичних осіб тощо.

Основними засобами впливу на цю групу ризиків і загроз з боку підприємств можуть бути юридичний захист, судові процедури, а також сприяння процесу формування громадської думки стосовно вдосконалення законотворчого процесу з допомогою різноманітних форм суспільної активності, у т. ч. використання ЗМІ й активної участі в політичній діяльності.

Третя група — внутрішні загрози й дестабілізуючі чинники, які залежать від самого акціонерного товариства: дії підприємства, що негативно впливають на його репутацію серед партнерів, у діловому світі загалом, неефективний менеджмент, пасивність і бездіяльність (навмисна чи ненавмисна), яка негативно позначається на фінансово-економічних показниках і може призводити до збитків. До таких дій слід віднести й неефективне використання фінансових, інформаційних та інших ресурсів, втрату чи навмисну передачу важливої для підприємства інформації конкурентам, випадкове чи свідоме її розголошення, а також виникнення конфліктних ситуацій із конкурентами, акціонерами, кримінальними угрупованнями, недотримання правил безпеки на виробництві тощо.

Четверта група — протиправна діяльність конкурентів, організованих злочинних структур і приватних осіб, які займаються промисловим шпигунством, шахрайством або вороже налаштовані до суб'єкта ринкових відносин. Масштабну небезпеку для акціонерних товариств становлять рейдерські захоплення й протиправна діяльність кримінальних структур, що створюють реальні загрози не лише окремим підприємствам, а й національній безпеці.

Нейтралізація вказаних загроз пов'язана з використанням правових механізмів, підвищенням рівня корпоративної культури, а також освоєнням сучасних методик роботи на ринках, активною участю у процесах інформатизації суспільства. Це особливо актуально у зв'язку з розвитком міжнародного співробітництва, активізацією процесів глобалізації та участю у Світовій організації торгівлі.

Загалом аналіз перерахованих у кожній із наведених груп численних загроз і викликів дає підстави для висновку про те, що надійний захист від них можливий лише за умови реалізації адекватного комплексного підходу до організації недержавної системи безпеки підприємництва [21, с. 18].

Отже, на підставі проведеного аналізу особливостей функціонування акціонерних товариств в Україні можна зробити такі висновки:

1) акціонерна форма є ключовою формою організації бізнесу в сучасному ринковому господарстві. Її роль визначається потужністю впливу на формування ВВП країни, можливостями залучення інвестицій та обсягами фінансових потоків, які генеруються;

2) діяльність АТ як найпоширенішої форми організації корпоративних відносин залежить від значних змін у соціально-економічному, політичному та інституційному середовищі. Оцінка загальних тенденцій розвитку акціонерної форми власності свідчить про зменшення їх кількості, переважно внаслідок перетворення в інші організаційно-правові форми через посилення вимог до їхньої діяльності;

3) найрозвинутішими є корпоративні підприємства в промислово розвинутих регіонах, де переважають такі галузі, як металургійна, нафтогазова та енергетична. Ефективною можна визнати діяльність компаній у сфері телекомунікацій та транспорту;

4) для фінансової безпеки АТ важливу роль відіграють галузеві та регіональні чинники. Перші можуть спричинити загрози фінансовій безпеці АТ через недостатність інноваційних технологій, неефективне використання факторів виробництва, погіршення фінансового стану постачальників і споживачів продукції, стану суміжних та супутніх галузей. Розміщення АТ у регіоні, сприятливому для ведення бізнесу, збільшує можливість одержання доходів та позитивно позначається на динаміці основних фінансових показників. Проте крім галузевих та регіональних чинників на фінансову безпеку АТ впливають інші фактори. Своєчасне визначення найвпливовіших чинників дасть

можливість відвернути реальні й потенційні загрози та спрогнозувати вектор подальших дій і напрямів діяльності акціонерного товариства з метою забезпечення стабільного фінансового розвитку.

Список використаних джерел

1. Галиев И. И. Финансовая устойчивость открытого акционерного общества в системе воздействия внутренних и внешних факторов : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.10 / И. И. Галиев ; Рос. акад. гос. службы при Президенте Российской Федерации. — М., 2009. — 177 с.
2. Білорус О. Г. Акціонерні товариства / О. Г. Білорус, В. І. Рогач. — К. : Техніка, 1992. — 144 с.
3. Гайдущий П. И. Организация акционерных и паевых обществ : практ. пособ. / П. И. Гайдущий. — К. : Изд-во УСХА, 1992. — 211 с.
4. Глібко С. В. Сутнісні ознаки акціонерного товариства : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. юрид. наук : 12.00.03 / С. В. Глібко ; Нац. юрид. акад. України. — Х., 1995. — 17 с.
5. Жадан О. В. Організаційно-економічне забезпечення функціонування та розвитку акціонерного товариства : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. экон. наук : 08.06.01 / О. В. Жадан ; Харк. держ. экон. ун-т. — Х., 1998. — 16 с.
6. Спасибо-Фатеева И. В. Акционерные общества: корпоративные правоотношения / И. В. Спасибо-Фатеева. — Х., 1998. — 256 с.
7. Зятковський І. В. Фінанси суб'єктів господарювання: основні засади та практика організації : дис. ... д-ра экон. наук : 08.04.01 / І. В. Зятковський ; Терноп. нац. экон. ун-т. — Т., 2006. — 449 с.
8. Педько А. Б. Власність, контроль і конфлікт інтересів в акціонерних товариствах : монографія / А. Б. Педько. — К. : ВД “Кієво-могилянська академія”, 2008. — 325 с.
9. Довгань Л. Є. Корпоративне управління : навч. посіб. / Л. Є. Довгань, В. В. Пастухова, Л. М. Савчук. — К. : Кондор, 2007. — 180 с.
10. Франчук В. І. Теоретико-методологічні засади організації системи економічної безпеки акціонерних товариств : дис. ... д-ра экон. наук : 21.04.02 / В. І. Франчук ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. — Л., 2011. — 435 с.
11. Шульга І. П. Формування системи економічної безпеки емісійної діяльності акціонерних товариств : дис. ... д-ра экон. наук : 21.04.02 / І. П. Шульга ; Ун-т економіки і права “Крок”. — К., 2011. — 515 с.
12. Пойда-Носик Н. Н. Дослідження теоретичних аспектів сутності фінансової безпеки акціонерного товариства / Н. Н. Пойда-Носик // Вісник Донецького національного університету. Серія В : Економіка і право. — 2011. — Вип. 2. — С. 164—171.
13. Пойда-Носик Н. Н. Фінансова безпека акціонерних товариств: сутність та специфічні особливості / Н. Н. Пойда-Носик // Управління виробничим та інфраструктурним розвитком економічного потенціалу України : монографія / за заг. ред. В. П. Волкова. — Запоріжжя : ЗНУ, 2012. — С. 434—457.
14. Пойда-Носик Н. Н. Проблема безопасности корпораций в современных концепциях теории фирмы / Н. Н. Пойда-Носик, О. И. Барановский // Устойчивое развитие. — 2013. — № 9. — С. 73—80.
15. Про акціонерні товариства : закон України від 17.09.2008 № 514-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/514-17>.
16. Задерей Н. Лучшие города для бизнеса / Н. Задерей // Forbes. — 2013. — № 7 (29). — С. 30.

17. Саакова Л. В. Сравнительный анализ теорий фирмы и сущность современной корпорации / Л. В. Саакова // Проблемы современной экономики. — 2010. — № 4 (36) [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=3342>.

18. Полонский С. Ю. Институциональный подход к теории современной корпорации / С. Ю. Полонский // Проблемы современной экономики. — 2007. — № 2 (22) [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=1356>.

19. 200 крупнейших компаний // Украина Forbes [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://forbes.ua/ratings/2>.

20. Офіційний веб-сайт компанії “Метінвест” [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <http://www.metinvestholding.com>.

21. Становлення і розвиток недержавних суб'єктів сектору безпеки України (система безпеки підприємництва) : аналіт. доп. / В. В. Крутов, В. Г. Пилипчук ; за ред. О. О. Котелянець. — К. : НІСД, 2011. — 136 с.